

Elbəyi Cəlaloğlu "9-cu meydan" povestində 9 rəqəmi və onun simvolikasını özünə üçün ideallaşdırmış və bütələşdirmiş, bütün türk dünyasının bir zərrəciyi kimi qəbul etdiyi öz həyatını, eləcə də, bu dünyada baş verən istər uğurlu, istərsə də uğursuz meqamları fəlsəfi bir cəhdlə həmin rəqəmlə bağlamağa çalışmışdır və bəzi hallarda onun bu cəhdi uğurlu alınmış. Əlbəttə, burada bədii, elmi, mənəvi-psixoloji cəhətdən üstün əlamətlər çoxluq təşkil etsə də, araşdırılmalı, bəzi hallarda isə mübahisəli meqamlar da vardır. Hər halda, belə yanaşma müəllifin təxəyyülünün məhsuludur, bəlkə də inancidir,

Bunlarla bərabər E.Cəlaloğlunun hadisələrə, həyatda, dünyada gedən proseslərə öz baxışı var və onun subyektiv mövqeyi bu əsərdə xüsusi yer tutur. Fikir verin, povestdən sitat: "İdealist fəlsəfinin elmə deyil, məhz ağıllıq gücə, istedadla, məntiqə söykəndiyini, məntiqinşə şüurlu ələmlə bağlı olduğunu bilirsinizsə, onda Zərdüşte qədər fəlsəfinin olmadığını söyləmək doğru olmaz" və ya "Zərdüştdən sonra filosoflar ortaya həyatın fəlsəfəsinə uyğun alternativ böyük fikir qoya bilməyiblər və ancaq onun ideyası ətrafında çəşidli fikirlər yürüdə biliblər". "9-cu meydan"da məharətlə materializm

mi təhlil edə bilir. Orta əsrlərdə gürücü çarlığının böyük ərazilərə sahib olmasında qıpçaqların, qarapapaqların rolunu olduğu kimi qiymətləndirir. Azərbaycanın Şəki-Zaqatala bölgəsinin qısa tarix kəsiyində necə Kartli çarlığı tərəfindən işğal olunmasının tarixi mənzərəsini verir.

Elbəyi Cəlaloğlu söz, təzadlar və təsvir ustasıdır, fikir verin ondan sitata: "Kapitan Kudelkonun qalın və çatma qaşları ağır-ağır uçmaqda olan qoca qarğani, qara və enli bıçları isə o vaxtkı "Ukrayna" markalı velosipedlərin sükanını xatırlatdığından onu bir dəfə görəndə yüz il sonra qarşılaşsa dərhal tanıyardı". Digər

Elbəyi Cəlaloğlunun fəlsəfi-dialektik baxışları

orijinaldır və ona görə də oxucunun diqqətini çəkir, onu maraqlandırır.

Amma əsəri oxuduqca 9 rəqəminin müəllif üçün konkret nə olduğunu tam aydınlaşdırmaq elə də asan deyil. Qərara gəlmək olmur ki, bu infantil bir tabeçilikdir, ya müəllifin öz tələyinin bu yolla həll olduğunu müəyyənləşdirməsidir, yaxud onunla

yaşamasıdır, ədəbi, ictimai və ya siyasi fəaliyyətini ona uyğunlaşdırmasıdır, yoxsa bu, onun bədii üsuludur. Məncə, əsərdə ən maraqlı olanlardan biri budur.

Bu əsərdə şair-publisist, yazıçı-araşdırmaçı kimi çıxış edən müəllif, həm də bir filosof olmaq iddiasındadır. Gəlin razılaşaq ki, onun bu namizədliliyə iddiası əsaslıdır. Bunun üçün onun gəncliyinin ilkin dövrlərini, povestini bütün ana xəttini təşkil edən Sovet İttifaqı ordusunda xidmət etdiyi zamanı yada salaq. Hərbi hazırlıqla yanaşı, siyasi təlimin də çox yüksək səviyyəli və ciddi tələblərə cavab verməli olduğu bu ordu-da siyasi dərslərin sırası əsgərə (sonradan çavuşa) etibar edilməsi sıradan bir olan hallardan deyildir. Buna səbəb əsgərin mükəmməl biliyi və dərin düşüncəsinin olması, hərbi dildə desək, yüksək hazırlığının olmasıdır.

və idealizmin qneosoloji əsasları tədqiq olunur, Zərdüş fəlsəfəsi və onun müqəddəs kitabı Avestanın insan düşüncə tərzinin inkişafına əvəzsiz təsiri araşdırılır, hələ Zərdüştdən əvvəl də fəlsəfinin mövcud olduğu təsdiq edilir.

Burada mənim yadıma məşhur nəzəriyyəçi fizik Veyner Karl Heyzenberqin qeyri-müəyyənlik prinsipi düşür. Belə ki, bu prinsipin mənası maddi varlığı bizim sonsuz kiçik epsilon qədər qavramağa, dərk etməyə qabil olmağımızdır. Ondan o yana biz maddi varlığı dərk edə bilmirik. Niyə?! Bəlkə bu, Allahın bizə rəva bildiyi həddir, sonrasına Tanrının öz işidir, deyə Heyzenberq öz qeyri-müəyyənlik prinsipini təsdiqləyir. Yoxsa, o, yərardan olmazdı ki. Qeyd edim ki, E.Cəlaloğlu dindar deyil, lakin inancı olan insanlara və dinə düz olaraq hörmətlə yanaşır.

Müəllif doğulub boya-başa çatdığı yerlərin toponim, oykonim və etnonimlərini də araşdırmağa cəhd göstərir, öz məlumatı və milli ruhu, həmin yerlərə vurğunluğu prizmasından onları izah etməyə çalışır. O, özünü həm də bu obanın, Azərbaycanın, Gürcüstanın və bütün türk dünyasının tarixinin bilicisi kimi göstərir, təsdiqləyir, bu ərazilərdə tarixin gedişini, axarını bir tarixçi ki-

misal: "Həmin anda eşqölçən cihaz olsaydı və mənim eşqimi onunla ölçsəydilər, yəqin ki, cihazın əqrəbi qırmızı xətti vurub keçərdi".

Əsərdə özünü hadisələrin bəzilərinin yaxından iştirakçısı qismində, bəzilərinin oxucu və yaxud dinləyicisi kimi göstərməsi, digərlərinin isə realıq kimi məharətlə oxucuya təqdim etmə bacarığı müəllifin yüksək istedadından, xüsusi nəqlətmə qabiliyyətindən xəbər verir. Bütün bunlar həm də onun bir peşəkar yazıçı kimi fantaziyalarının və interpretasiyasının olması səbəbindən, öz ana dilini və onun qrammatikasını yaxşı bildiyindən, hadisələri məntiqə uyğunlaşdırma ustalığından, bunlara əlavə olaraq özünün doğulduğu ərazidə yaşayan türklərin milli koloritlərini məharətlə təsvir və hadisələrə əlavə edə bilmə bacarığından irəli gəlir. E.Cəlaloğlunun yazı dili zəngin olmaqla yanaşı asan başa düşüləndir, açıqdır, oxucunu yormur, povest boyunca oxucunun diqqətini ana xətt, yəni türk dünyası, azərbaycan xalqı, onun dövlətçiliyi və bunların hamısının fonunda millətə və dövlətə məhəbbət hissi daimi dominant məqsəd kimi hiss olunur. Müəllif oxucunu öz arxasında bu istiqamətdə aparır. Elbəyi Cəlaloğlunun fikrincə, "milli şüurun varlığı milli mədəniyyətin, milli dövlətin, milli tarixin, milli yaddaşın qorunması və inkişafı deməkdir".

Ramiz Məmmədov